

- НАН України. – Кн. 3. – 1994. – С. 129-130.
13. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 51. – Арк. 8.
 14. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 41. – Спр. 76. – Арк. 138
 15. Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст.(1945-2000 рр.). – К., 2003. – С. 31.
 16. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 41. – Спр. 29. – Арк. 87.
 17. Хоскінг Дж. История Советского Союза. 1917-1991. – Смоленск: “Русич”, 2001. – С. 310.
 18. ЦДАВО України. – Ф. р-2. – Оп. 7. – Спр. 2766. – Арк. 113.
 19. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 535. – Арк. 8.
 20. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 137. – Арк. 16.
 21. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 110. – Арк. 195.
 22. Історія української культури. Вказана праця. – С. 210.
 23. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 535. – Арк. 7.
 24. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 51. – Арк. 2.

*Білан С. О.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР. В УКРАЇНІ

В статті висвітлено соціально-демографічні наслідки Голодомору 1932-1933 рр. в Україні на основі аналізу різноманітних джерел і архівних матеріалів.

Ключові слова: колективізація, голодомор, сільське господарство, демографічні наслідки.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Політичні та соціально-економічні зміни, які відбулись в Україні після здобуття державної незалежності значно вплинули на всі сфери життя українського населення. Зокрема, на підтримку ініціатив громадськості, українська влада прийняла низку рішень щодо вшанування пам'яті жертв і визнання Голодомору 1932-1933 рр. Геноцидом.

Голодомор 1932-1933 рр. – не історична минувшина, а незагойна фізична і духовна рана нашого народу, яка жагучим болем пронизує пам'ять багатьох поколінь. Говорити про минуле необхідно заради майбутнього, оскільки більшість українських дослідників Голодомору певні, що починаючи з 20-х рр. ХХ ст. відбувався злам історичної традиції нашого народу і тому багато рис, притаманних сьогоденню, не випливають безпосередньо з попередньої культури українців, адже зв'язок часів перервався. Події 1932-1933 рр. зруйнували не тільки соціально-економічний та побутовий уклад життя, а й викоринили культурні традиції українського народу та знищили їх носіїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема Голодомору як одна з живих і правдивих складових історії України є невичерпною та актуальною для широкого кола дослідників.

В СРСР Голодомору 1932-1933 рр. приховувався та не визнавався до 1987 р. Прагнучи нічим не затьмарити “успіхи соціалістичного, а згодом комуністичного будівництва”, сталінське, хрущовське, а потім і брежнєвське керівництво наклали найсуворіше табу на цю тему. Про страшне лихо не дозволялося відкрито говорити та згадувати у засобах масової інформації. Згодом категорична заборона перетворилася на політичну установку та ідеологічну догму, яку не зруйнувала навіть короткочасна хрущовська “відлига”. Зарубіжні публікації кваліфікувалися як інсинуації та буржуазні фальсифікації.

Тривалий час факт голоду в Україні вперто замовчувався, і лише напередодні розпаду СРСР ця тема піднялася на рівень спеціальних наукових досліджень.

Вперше радянські вчені дістали можливість публікувати результати досліджень про Голодомор лише у 1988 р. Перша стаття про Голодомор 1932-1933 рр. з'явилася у березні 1988 р. в “Українському історичному журналі”, автором якої став доктор історичних наук, професор С. Кульчицький.

На хвилі горбачовської гласності другої половини 1980-х рр. представники національно-демократичних сил на зборах, мітингах, у пресі заговорили про злочинну сутність колективізації та голоду 1932-1933 рр. В українському суспільстві тема голоду почала відкрито звучати у часи демократизації і перебудови.

Сучасні дослідники, такі як Є. Андрєєв, С. Білоконь, В. Буковський, С. Вакулишин, В. Василенко, О. Веселова, В. Гришко, А. Гудима, В. Даниленко, С. Дяченко, М. Івницький, М. Кугутяк, А. Куліш, С. Кульчицький, В. Марочко, О. Міщенко, О. Мовчан, А. Моцний, М. Мухіна, С. Пирожков, І. Самійленко, В. Смолій, М. Солоненко, С. Старів, Є. Шаталіна, М. Шитюк, в результаті аналізу архівних та літературних джерел дійшли висновків та довели, що голод 1932-1933 рр. став справжньою катастрофою для українського народу, в результаті якої вимерли цілі регіони.

Однак висвітлення причин та наслідків Голодомору в усій багатоплановості соціальних, психологічних, етнокультурних та інших аспектів подається, здебільшого, у загальному контексті теми і залишає широкий простір для наступних доробок.

Мета статті – висвітлення соціально-демографічних наслідків Голодомору 1932-1933 рр. в Україні на основі аналізу різноманітних джерел і архівних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні був результатом спланованих системних заходів та виступив одночасно інструментом знищення соціальної бази народного опору Радянській владі в Україні, всесоюзної індустріалізації, застереженням українському радянському урядові проти намірів проводити порівняно самостійну політику.

Байдужість вищих ешелонів влади до долі населення та нехтування економічних законів сільськогосподарського виробництва дорого обійшлися селянству України.

В першому півріччі 1932 р. цілу низку районів України охопив лютий голод з численними випадками людоїдства.

Делегати Третьої конференції КП(б)У, що відбулася в Харкові у липні 1932 р., в присутності сталінських ставлеників В. Молотова й Л. Кагановича з тривогою говорили про катастрофічне становище селянства.

Однак, Й. Сталін продрозкладки не скасував. "Червоні валки", як тоді називали обози з хлібом, рухалися до засипних пунктів з кінця липня 1932 р. до глибокої зими, коли виконання хлібозаготівельного плану вступило в критичну стадію. Сільське господарство України уже перебувало в такому стані, що неспроможне було впоратися навіть із зменшеним планом хлібоздачі. Якщо в 1930-1931 рр. радянська влада витиснула з аграрного сектора України майже по 400 млн. пудів хліба, то з червня по жовтень 1932 р. цей сектор дав в потугах лише 132 млн. пудів. Проте, не весь вирощений хліб потрапив до колгоспних комор. Сотні мільйонів пудів зерна було втрачено під час жнив і перевезень внаслідок незацікавленого ставлення колгоспників до праці в громадському господарстві [3, С. 78].

У зв'язку з цим Й. Сталін послав до м. Харків хлібозаготівельну комісію під керівництвом В. Молотова, наділену надзвичайними повноваженнями, яка діяла з 30 жовтня 1932 р. до кінця січня 1933 р.

В умовах гострої продовольчої кризи в Україні Рада НК УСРР прийняла 2 листопада 1932 р. закрити постанову "Про поліпшення матеріально-побутових умов керівних районних робітників", за якою до закритих обласних розподільників прикріплюлася група найвищих керівних працівників району в складі секретаря РПК, голови РВК, голови РКК, голови райпрофради, яких постачали промтоварами на рівних умовах з відповідальними працівниками областей. Уже в листопаді в усіх райцентрах відкривалися для активу закриті їдальні. Таким чином керівна еліта сама була захищена від голоду, а тим часом вишукувала хліб по всіх закутках і грабувала селянина [3, С. 79].

5 листопада 1932 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло ухвалу про створення в кожній області не менше 5-10 додаткових роз'їзних сесій нарсуду для швидкого розгляду судових справ у кожному районі з широким висвітленням їх діяльності у пресі. ЦК зобов'язав обкоми партії через кожних 5 днів інформувати про хід хлібозаготівлі. Колгоспам категорично заборонялося видавати будь-які аванси, а 18 листопада 1932 р. вийшла нова постанова Політбюро ЦК КП(б)У щодо посилення в ряді областей куркульського терору, ЦК КП(б)У доручив С. Косіору й С. Раденсу розробити "спеціальний оперативний план ліквідації основних куркульських і петлюрівських контрреволюційних гнізд". ДПУ давалося конкретне завдання заарештувати не менше 300 колгоспних рахівників і бухгалтерів, які начебто зривали план хлібоздачі й були причетними до розбазарювання колгоспного збіжжя [5, С. 41].

В умовах голоду ЦК направляв парторганізації шукати "виступи куркулів" у розкраданні, фальшивій звітності, обмані пролетарської держави й колгоспу, закликав колгоспників таврувати ганьбою цих людей як куркульських агентів і класових ворогів.

Для розправи над селянами створювалися "трійки", до яких входили перші секретарі обкомів, начальники ДПУ і обласної прокуратури. Не відставали від центру й обласні органи влади, щоб вплинути на селян, примусити їх спорожнити від зерна, кукурудзи, гороху тощо навіть глечики, горщики тощо і за рахунок цього будь-що виконати план хлібоздачі.

Прийнята 20 листопада 1932 р. під шаленим тиском В. Молотова постанова Раднаркому України "Про заходи до посилення хлібозаготівель", яка передбачала застосування "натуральних штрафів" для тих колгоспників, які заборгували по

хлібозаготівлі, але не мали збіжжя для розрахунків з державою, й, відповідно, відкрила шлях масовому свавілля [2, С. 549].

В результаті зазначеної постанови в усіх місцевостях України, крім прикордонних, посилювалися подвірні обшуки з конфіскацією не лише хліба, а й будь-яких запасів їжі: картоплі, круп, пшона, гороху, квасолі, кукурудзи, буряків, огірків, сухарів, сала, солінь і навіть сухофруктів. До колгоспів, які незадовільно виконували хлібозаготівлю, застосовували надзвичайні заходи, припиняли видачу натуральних авансів на вироблені трудовні, згортали громадське харчування, вилучали насіннєві фонди. Цілі райони, села, колгоспи заносилися на так звану "чорну дошку" за невиконання хлібозаготівлі. З них стягувалася вся заборгованість, заборонялася будь-яка торгівля, не видавалися кредити й платежі, з крамниць вилучалися всі наявні товари, припинялось завезення нових. Конфіскація продовольства у селян, поставлених сталінською політикою "великого стрибка" в такі умови господарювання, за яких не лише державі, а й для власної родини неможливо було забезпечити шматок хліба, подавалася як покарання за "куркульський саботаж", опір хлібозаготівлям. Не маючи жодного відношення до поповнення державних запасів збіжжя, вона була не чим іншим, як каральною акцією, спрямованою проти сільського населення.

Повсюди на території України шаленів терор, людей арештовували, судили, кидали до в'язниць, розстрілювали, висилали за межі республіки "злісних боржників перед державою": голів колгоспів, рахівників, бригадирів, комірників, сільських активістів.

Вдаючись до каральних заходів, молотовська комісія додатково заготовила в селянському секторі, включно з колгоспами, радгоспами й одноосібними господарствами, 104,6 млн. пудів хліба. Загальна ж кількість збіжжя, вилученого державою в Україні з урожаю 1932 р., становила 260,7 млн. пудів. Не зважаючи на те, що комісія вивезла з республіки майже всі наявні запаси зерна, їй не вдалося виконати хлібозаготівельного плану, яким передбачалося засипати в державні засіки 282 млн. пудів [4, С. 221].

Українські селяни із сумом зустрічали новий 1933 р., голодна смерть ходила від хати до хати, а слідом за нею поспішали буксирні бригади, вимагаючи продрозкладку, хлібозаготівлю.

1 січня 1933 р. Й. Сталін надіслав українцям новорічне привітання, а наступного дня надійшла директива про затвердження плану хлібоздачі на січень 1933 р. До кінця місяця Україна повинна була здати державі 62,5 млн. пудів збіжжя. Сталінське керівництво, не зустрічаючи протидії з боку республіканських органів влади, продовжувало грабувати українських селян, неминуче прирікаючи їх на голодну смерть [4, С. 222].

На початок 1933 р. а Україні практично не залишилося запасів збіжжя. Зимові хлібозаготівлі, як і попереднього року, позбавили людей останнього шматка хліба.

19 січня 1933 р. Раднарком СРСР і ЦК ВКП(б) прийняли спільну постанову "Про обов'язкову поставку зерна державі колгоспами та одноосібними господарствами", відповідно до якої селяни мали здавати зерно першого обмолоту за державними цінами протягом липня-грудня 1933 р. Запроваджувалася погектарна норма хлібоздачі; допускалася й торгівля збіжжям, але лише після виконання хлібозаготівель і утворення

насінневих фондів [2, С. 550]. Ці зміни в хлібозаготівельній політиці партії мали стимулювати зацікавленість селян у результатах своєї праці, оскільки після виконання встановленого хлібоподатку вони зможуть розпоряджатися частиною врожаю на власний розсуд. Однак, продовольчі запаси в більшості сільських місцевостей України остаточно вичерпалися, і, до нового хліба ще треба було дожити.

Якщо зимові хлібозаготівлі 1931-1932 рр. призвели до голодування значної частини селянства у різних районах України, то результатом тотальної конфіскації істівних припасів узимку 1932-1933 рр. став страхітливим голодомор.

На лютовому пленумі Компартії України 1933 р., у час, коли при бажанні влади голод можна було зупинити, ніхто з промовців не вдарив на сполох, навпаки, продовжували розмови про хлібозаготівлю. Щоправда, не всі представники влади відвернулися від народної біди, деякі сільради, колгоспи, органи народної освіти, охорони здоров'я намагалися надати допомогу, і, насамперед, дітям.

Найбільша кількість фактів голоду була зареєстрована наприкінці лютого й на початку березня 1933 р. В окремих місцях це явище набуло масового характеру. Переважна більшість тих, хто голодав, були колгоспниками. До них, здебільшого, належали багатосімейні господарства, що виробили незначну кількість трудоднів. Факти голоду також були зареєстровані серед колгоспників, які виробили велику кількість трудоднів, але не одержали в колгоспі продуктів харчування в результаті розбазарювання й розкрадання хліба в момент збирання. Сім'ї, що голодали, вживали в їжу різні сурогати (кукурудзяні качани і стебла, просіяне лущиння, сушену соломку, гнилі кавуни і буряки, картопляні залишки, стручки акації тощо). Було зареєстровано й факти вживання в їжу м'яса котів, собак і дохлих коней.

Люди вмирили родинами, селами. Були зафіксовані страшні випадки людоджерства й трупоїдства, більша частина з яких сталася у третій декаді лютого та на початку березня 1933 р. [2, С. 551].

Батьки, прагнучи врятувати дітей від голодної смерті, везли їх у міста і кидали в лікарнях, установах, на вулицях.

Чимало голодуючих, попри категоричну заборону виїздити за межі республіки, йшли на залізничні станції, сподіваючись дістатися до Росії, де такого страшного голоду як в Україні не було, але вибратися за "залізне кільце", встановлене навкруг України ухвалою ЦК ВКП(б) з 23 січня 1933 р., їм не вдавалося.

Нечуваних масштабів голод набув у січні 1933 р. Проте з трибуни об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) Й. Сталін, який ставився до Голодомору як до нереального явища, заявив: "Ми, безперечно, добилися того, що матеріальне становище робітників і селян поліпшується з року в рік. У цьому можуть сумніватися хіба що закляті вороги радянської влади" [2, С. 551].

У зв'язку з тим, що Радянський Союз не визнавав факту голоду, міжнародна допомога йому не надавалася. Однак, намагаючись уникнути катастрофи, радянський уряд у 1933 р. все ж таки був вимушений відмовитися від прискорених темпів індустріалізації й підвищеного тиску на селян. Під час весняної посівної кампанії колгоспам була виділена продовольча позичка для годування тих, хто працював у громадському господарстві. Колгоспи поступово почали виходити з кризи.

За період, менший, ніж календарний рік (масштабний голод розпочався наприкінці літа 1932 р., досяг свого піку до початку весни 1933 р. та завершився на початку літа 1933 р.) в Україні загинули мільйони людей.

Кількість прямих та непрямих жертв Голодомору точно встановити не можливо. Між істориками тривають дискусії щодо точної кількості осіб, що загинули, вони називають різні цифри – від 2 до 10 мільйонів. Статистичний аналіз архівних та опублікованих джерел дає підстави констатувати, що цей показник становить понад 7 мільйонів – фактично ціла європейська країна; У царській Росії здійснювалося магазинування (складування) збіжжя, тому тяжкі природні лиха не призводили до такої масової смертності, коли тільки в 1933 р. помер кожен п'ятий український селянин.

Протягом 22 місяців на території УРСР нестерпно голодували 24 млн. хліборобів, з них лише на теренах 6 областей та МАСРР, що входили до її складу, померли 5,5 млн. чоловік. Майже із суцільною смертністю траплялися села в південних районах. У результаті з географічної карти зникли тисячі сіл. Найбільших втрат зазнали Дніпропетровщина, Вінниччина, Одещина (до якої входила тоді більша частина Миколаївщини), Донеччина, Харківщина. За підрахунками фахівців, на території теперішньої Миколаївської області померло від голоду понад 100 тис. чоловік, а в цілому за цим страхітливим показником наш край ділив шосте-сьоме місце в Україні.

За даними вчених, найбільш постраждали від голоду тодішні Харківська і Київська області (теперішні Полтавська, Сумська, Харківська, Черкаська, Київська, Житомирська). На них припадає 52,8% загиблих. Смертність населення тут перевищувала середній рівень у 8-9 і більше разів. У нинішніх Вінницькій, Одеській, Дніпропетровській областях рівень смертності був вищий у 5-6 разів, у Донбасі – у 3-4 рази. Фактично голод охопив весь Центр, Південь, Північ та Схід сучасної України [1, с. 51].

Голод зламав українських селян, виснажені фізично, вони швидко деградували психічно і морально, перетворюючись на, цілком, піддатливих й слухняних залежних особистостей. Люди гинули не лише від голоду, а й від його наслідків: гострих інфекційних захворювань, отруєння тощо.

Голод вніс істотні зміни в життя і побут українців. Спустошені села занепали. Зникли народні промисли – різьбярство, ткацтво, вишивання, гаптування. Селяни залишали сільське господарство та йшли працювати на новобудови, залізницю, цукроварні, лісництва.

Сталінське керівництво, не визнаючи факту голоду, розглядало загальнонародську біду як своєрідний саботаж генерального курсу партії на індустріалізацію, що спричинило замасковану громадянську війну, яка набула своєрідної форми полювання тоталітарної держави на "ворогів народу". Це була справжня війна, оскільки кількість жертв у ній вимірювалася мільйонами. Кривавий терор, розв'язаний в Україні, набув страхітливих розмірів. Безневинних людей обвинувачували в націоналізмі, причетності до заколотів та участі в неіснуючих таємних організаціях.

Фактично голодом 1932-1933 рр. було зрубано генетичний корінь українського народу, розмито український етнос, знищено колосальний культурний генофонд української нації, що полегшило справу підкорення України та призвело до різкого знелюднення української землі.

До вимерлих сіл завозили жителів з різних регіонів РРФСР, Білорусії. За даними станом на 28 грудня 1933 р. в Україну було завезено 329 ешелонів населення з Росії та Білорусії. Перевиконано завдання на 104,8%. Однак спроби Й. Сталіна та його уряду приховати наслідки своєї згубної політики, виявились малоефективними [5, С. 45].

Підсумки терору підбив у листопаді 1933 р. об'єднаний пленум ЦК і ВКК КП(б)У, який розглянув "найближчі завдання в проявленні ленінської національної політики в республіці". Виступаючи на ньому, П. Постишев доповів: "...Виявлення націоналістичного ухилу М. Скрипника дало нам можливість звільнити структуру соціалізму і передусім структуру української соціалістичної культури, від усіх петлюрівських, махновських та інших націоналістичних елементів. Проведено велику роботу. Досить сказати, що протягом цього періоду ми вичистили з наркомату освіти 2 тис. чоловік з націоналістичним душком, серед яких було близько 300 науковців і письменників. Вісім центральних радянських установ вичистили від понад 200 націоналістів, які обіймали посади голів відділів та інші подібні пости. Дві системи – кооперативів та зернових ресурсів – вичистили від понад 2 тис. націоналістів і білогвардійців..." [5, С. 51].

Основним винуватцем голодомору початку 30-х рр., безперечно, був Й. Сталін, який сповідував ідеологію тоталітаризму, насильницькі методи "перебудови" сільськогосподарського виробництва. Однак, він діяв не один, йому допомагали чиновники різних рангів, починаючи від членів Політбюро і ЦК, до секретарів партійних осередків та голів рад.

Нині вітчизняна наукова громадськість, відзначає, що тотальне винищення мільйонів українських хліборобів штучним голодом стало свідомою терористичною акцією політичної системи сталінізму, якою було зруйновано соціальні основи української нації, її вікові традиції, підірвано духовну культуру і унікальну етнічну самобутність.

Висновки. Отже, голодомор 1932-1933 рр., безпосередніми причинами якого стали: відступ тодішнього керівництва країни й республіки від гуманістичних принципів кооперування селянства; насильницькі форсовані методи колективізації; масове розкуркулювання та депортації справжніх трудівників; непосильні для селян плани хлібозаготівель; надмірний експорт хліба та його масштабне насильницьке вилучення у селян; необхідність знищення українського селянства як свідомої національної верстви населення, яка відкрито протистояла сталінському керівництву; низька культура землеробства, слабка технічна база колгоспів тощо, був штучно створеним знаряддям економічного розорення українського селянства та його фізичного винищення з метою здійснення індустріального стрибка, за який було заплачено деградацією і дезорганізацією сільського господарства та знищенням споконвічних національних прав.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є дослідження та детальний аналіз процесу постголодоморної відбудови українського села та його соціального і культурного розвитку у другій половині 30-х рр. ХХ ст.

Використана література:

1. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні / Л.Ю. Беренштейн, С.С. Коломієць, С.М. Живора, Н.П. Ісакова. – К.: НАУ, 2008. – 64 с.

2. Новий довідник: Історія України. – К.: ТОВ "Казка", 2005. – 736 с.
3. Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ століття: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги): Навчальний посібник для студентів вузів, вчителів та учнів середніх шкіл / ІСДО. – К., 1995. – 230 с.
4. Панченко П.П., Шмарчук В.А. Аграрна історія України: Підручник для студентів с.-г. закладів освіти. – Вид. 2, випр., доп. – К.: Знання, 2000. – 342 с.
5. Українське село у 20-90 роках ХХ століття: короткий історико-економічний нарис / Л.Ю. Беренштейн, П.П. Панченко та ін.; НАН України, Інститут історії України. – К., 1998. – 122 с.

Билан С.А. Социально-демографические последствия Голодомора 1932-1933 годов в Украине.

В статье отражены социально-демографические последствия Голодомора 1932-1933 годов в Украине на основе анализа разнообразных источников и архивных материалов.

Ключевые слова: коллективизация, голодомор, сельское хозяйство, демографические последствия.

Bilan S.A. Socio-demographic consequences of Holodomor 1932-1933 in Ukraine.

The article reflects the socio-demographic consequences of Holodomor 1932-1933 in Ukraine based on analysis of a variety of sources and archival materials.

Keywords: collectivization, famine, agriculture, demographic effects.

Пята Л. Л.

МАЙНОВИЙ ПРОМИСЛОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПРИВАТИЗАЦІЇ: КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ (КІН. 1980-Х-ПОЧ. 1990-Х РОКІВ)

Пята Леонід Леонідович – аспірант інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Анотація: відтворені історичні особливості стартових умов приватизації в Україні та проаналізовані кількісні і якісні параметри майнового комплексу що склався в кінці 1980-х років. Показані зміни що відбувалися в промисловості в ході приватизаційного процесу.

Ключові слова: приватизація, влада, політика, українське суспільство, зарубіжний досвід.

В Україні доби незалежності відбувались глибинні економічні перетворення, передусім пов'язані із змінами в засобах виробництва і майнових відносинах. Ці проблеми лише ставали об'єктом спеціальних історичних і економічних досліджень. В роботах істориків В. Литвина, Р. Офіцинського, Г. Касьянова, С. Падалки, економістів В. Гейця, О. Рябченка, О. Пасхавера, цілі і методи приватизації в історичній ретроспективі розглядаються почасти. Залишається нагальним проведення наукової реконструкції усього комплексу програмно-політичних і нормативно правових чинників приватизаційного процесу.

Після розпаду Радянського Союзу всі державні та комунальні підприємства України перейшли у власність держави згідно з законом "Про підприємства, установи і